

JYRKI SMOLANDER

Konservatismin kansa ja koti liberalismien puristuksessa

Suomen ja Ruotsin kokoomuspuolueiden aatteellinen kehitys 1970- ja 1980-luvuilla

Jyrki Smolander tarkastelee artikkelissaan liberalismien ja konservatismien suhdetta hyvinvointivaltioon sekä suomalaisen ja ruotsalaisen oikeiston ideologista tasapainoilua konservatismien ja liberalismien välillä.

■ Hyvinvointivaltio yhdistetään mielellään työväenliikkeen tavoitteisiin, ja pohjoismaisen hyvinvointivaltion tasa-arvoideaali on liitetty sosialismin ideologiaan. Hyvinvointivaltiolla on kuitenkin myös sekä liberalistiset että konservatiiviset juurensa. Liberaalisesti ajatellen hyvinvointivaltiota on pidetty yksilön vapauttajana kansalaisyhteiskunnan muiden instituutioiden ylivallasta, kuten perheestä ja köyhäinavusta. Toisaalta hyvinvointivaltion arvostelulla on juurensa liberalismissa, sillä hyvinvointivaltiota syytetään usein yksilön holhoamisesta. Konservatismi on puolestaan arvostanut hyvinvointivaltiota yhteiskunnallisen harmonian luoja ja ylläpitäjänä.

On paradoksaalista, että nykypäivänä – todennäköisesti amerikkalaisen keskustelun

vaikutuksesta – konservatiivit ovat hyvinvointivaltion kriitikkoja ja heidän perusargumenttinsa on valtion holhoamisen vastustaminen. Alun perin konservatismi on ollut kapitalismin ja vapaan markkinatalouden vastustaja. Sen sijaan holhousvaltion suurimmat vastustajat olivat liberaaleja. Myös sosialistit ja kommunistit pitivät nimenomaan valtiota porvariston pakkovaltan muotona. Holhoaminen ei mitenkään ole ollut vieras ajatus konservatismille, sillä eurooppalaiseen konservatismiin on alun perin kuulunut paternalismi. Ylemmän oli oikeus holhota alempaansa siinä tapauksessa, että tämä ei kyennyt itse hoitamaan asioitaan. Luonnollisestikaan holhousmentaliteetti ei viitannut pelkästään valtioon, vaan laajemmin isännän ja palkollisen suhteeseen. Toki valtiollakin oli konservatiivisessa järjestyksessä holhoustehtäviä; ne liittyivät pääosin lain ja moraalien ylläpitämiseen.

Liberalismikaan ei alun alkaen ollut talouspolitiikassa individualistinen aate, vaikka se näyttääkin yksilömyönteiseltä. Liberalismi perustelee vapaita markkinoita utilitarismilla, joka on lähtökohdiltaan mitä kollektiivisin argumentti yksilön vapauden puolesta. Tavallaan liberalismi siirtyi korostamaan yksilöä myös taloudellisessa mielessä lopullisesti vasta, kun se siirtyi sosiaaliliberalismin myötä kannattamaan uudenlaisia vapauden tulkintaa.

Yksilön vapauden käsitteen muuttuminen moniulotteisemmaksi avasi tien aivan uudenlaisille tulkinnoille. Kun vielä vanha liberalismi piti ainoana vihollisenaan valtiota ja tukeutui siten ns. negatiivisen vapauden käsitteeseen – ts. vapautteen jostakin –

uusi sosiaaliliberalismi tarkasteli yksilön vapautta laajemmasta perspektiivistä. Vapauden ei tullut olla pelkästään muodollista, vaan myös yksilöjen todelliset mahdollisuudet käyttää vapauttaan tuli ottaa huomioon. Tämä ns. positiivinen vapaus oli vapautta johonkin, minkä seurauksena valtio ei ollutkaan vapauden suuri vihollinen vaan jopa sen liittolainen.¹ Etenkin yhteiskunnan huono-osaisten kannalta saattoi valtio olla heidän vapauttajansa. Ilman riittäviä taloudellisia resursseja kukaan ei voinut toteuttaa yksilöllisyyttään ja siksi taloudellisia resursseja oli tasattava julkisen vallan toimesta.

Toisaalta konservatistien kollektiivinen luonne ei rajoitu valtioon. Esimerkiksi kokoomuksen tunnuslause oli vuosikaudet ”koti–uskonto–isänmaa”. Herkästi kuvitellaan, että valtio olisi konservatiivisen kollektivismin perusta, mutta samalla unohdetaan konservatistien muut kulmakivet: perhe ja kirkko. Konservatistien 1900-luvun kehitystä on hallinnut valtion merkityksen väheneminen. Kun konservatistien pahimmaksi viholliseksi tuli sosialismi ja kylmän sodan aikana kommunismi, konservatismi alkoi omaksua perinteisen liberalismien aate- maailmaa ja varsinkin vapaan markkinatalouden peruseriaatteet omikseen. Tämän ja kylmän sodan aikana voimakkaasti kasvaneen hyvinvointivaltion takia konservatismi alkoi pitää valtiota oman politiikkansa vihollisena. Se alkoi identifioida itsensä yksilön vapauden puolustajaksi. Oikeistolaiset konservatiivipuolueet ovat huomauttaneet yksilön takuumiehiä jopa siinä määrin, että kun ne ovat – ainakin Pohjoismaiden tapauksessa – hyväksyneet hyvinvointivaltion, niiden käyttämä argumentointi on liittynyt sosiaaliliberalismin yksilön oikeuksiin eikä niinkään konservatistien kokonaisuuteen perustuviin argumentteihin.

Kun konservatismi on omaksunut klassisen liberalismien arvoja, on sen suhde valtioon muuttunut. Asian tilaa helpotti ja lisäsi se, että konservatiivisen valtion moraalinen ja järjestyksen ylläpitämiseen liittyneet tehtävät ovat menettäneet merkitystään ja tilalle on tullut hyvinvointivaltion hoivaan ja sosiaaliturvaan liittyviä tehtäviä. Konser-

vatismi ei koskaan ole todellisuudessa ymmärtänyt tätä valtion luonteen muuttumista. Silloinkin kun se on ollut mukana hyväksymässä hyvinvointivaltiota, sen perimmäiset motiivit ovat liittyneet joko yhteiskuntarauhan ja -järjestyksen ylläpitämiseen tai patrioottiseen kansankokonaisuus-ajatukseseen.

Sosiaalikonservatismi on tullut tunnetuksi hyvinvointivaltion esitaistelijana. Bismarckin ajan Saksan sosiaalipoliittiset uudistukset on usein mainittu modernin hyvinvointivaltion ensiaskeleeksi. Myös Bismarckin aikalaista Benjamin Disraelia on usein pidetty sosiaalikonservatistien esi-isänä. Manchester-liberalismin epäkohdat koettiin sosiaalikonservatistien parissa kansankokonaisuuden uhkaksi. Disraeli kuvasi romaaneissaan *Coningsby* ja *Cybil* 1840-luvun Britanniaa ja väitti, että Isoon-Britanniaan oli syntynyt kaksi kansakuntaa yhden sijasta. Myös Bismarckin uudistusten ja kateederisocialismin taustalla oli pelko työväenliikkeen noususta ja sen negatiivisesta vaikutuksesta yhteiskunnan harmoniaan.²

Disraelilainen yhden kansakunnan politiikka on ollut sosiaalikonservatistien kulmakivi jatkossakin. Esimerkiksi ruotsalainen 1800- ja 1900-luvun vaihteen konservatiivinen nationalisti Rudolf Kjellén suhtautui sosialismin egalitarismiin hyvinkin positiivisesti, koska piti sitä kansallisuusaatetta tukevana tavoitteena. Kjellén oli myös *kansankoti*-kielikuvan isä.

Kjellénin kansankoti liittyi hänen pyrki- myksiinsä luoda Ruotsista yhtenäinen kansankokonaisuus. Kjellén näki sosiaalidemokratiassa ja sosialismissa positiivisia ja kehityskelpoisia piirteitä. Sosialismin anti-individualismi ja solidaarisuusajatus sopivat mainiosti konservatistien ajamaan nationalismien henkeen. Kjellénille kansankokonaisuuden pahin vihollinen oli individualistinen liberalismi. Konservatistien kannalta sosialismin heikot kohdat olivat ylikansallisuus ja rajoittuminen vain yhden yhteiskuntaluokan etuja ajamaan. 1900-luvun alkupuolella Kjellén rupesi kutsumaan omaa poliittista katsomustaan kansallissosialismiksi. Samalla hän visioi, että sosiaalidemokraatit saattaisivat olla tämän aatesuuntauksen

tulevaisuuden edustajia Ruotsissa.³ Tämänlaista ideologiaa on kutsuttu myös integratiiviseksi nationalismiksi.⁴

Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että sosiaalidemokraatit olisivat sellaisenaan hyväksyneet Kjellénin kansankotipolitiikan; se kansankoti, josta Per Albin Hansson myöhemmin puhui, oli sosiaalidemokraattien tavoittelema tasa-arvon, hoivan ja keskinäisen kunnioituksen koti, eikä mikään ääri-nationalistinen ja militaristinen rakennelma. Mutta on kuitenkin todettava, että sosiaalidemokraattisen kansankodin lähtökohdat saattoivat olla kjelléniläisittäin kollektiivisesti orientoituneita. Sosiaalidemokraattien sisällä taisteli kaksi erilaista suuntausta: myrdalilainen sosiaalinen insinööritaito ja Gustaf Möllerin ajama sosiaalisten oikeuksien korostaminen.⁵ Mölleriläinen linja sai lopullisen voittonsa vasta 1940-luvun loppupuoliskolla; sitä ennen myrdalilainen sosiaalinen insinööritaito oli vahvoilla.

Sosiaalipolitiikan ja kansallistunteen yhdistäminen ei siten ole mikään yllätys. Alva ja Gunnar Myrdalin vuonna 1934 kirjoittama pamfletti *Kris i befolkningsfrågan* puhui valtiollisen perhepolitiikan puolesta käyttämällä argumenttinaan Ruotsin väestönkasvun heikkenemistä.⁶ Perusteet olivat siis nationalistiset.

Väestöpolitiikka olikin ensimmäinen sosiaalipolitiikan alue, jossa ruotsalainen oikeisto hyväksyi valtion roolin kasvamisen. Oikeisto pelkäsi ruotsalaisen kansan ja kulttuurin vähittäistä katoamista ja sitä, että Ruotsi ei kykenisi enää puolustamaan maataan. Lisäksi vielä toisen maailmansodan jälkeen oikeisto oli valmis turvaamaan ruotsalaisen kansan jatkuvuuden valtiollisella sosiaalipolitiikalla, jotta välttyttäisiin työvoimapulalta ja maahanmuutolta.⁷

Toisen maailmansodan jälkeen konservatiivinen nationalismi muutti muotoaan militarismista taloudellisiin kysymyksiin. Kansakunnan elinvoiman mittarina ei ollut enää sotilasvoima vaan taloudellinen suorituskyky. Toisen maailmansodan jälkeisen ajan sosiaalikonservatismiin suuri nimi on brittiläinen Harold Macmillan, joka hahmoteli jo 1930-luvun lama-aikana kolmatta tietä, joka haki tasapainoa *laissez faire* -kapi-

talismmin ja valtion taloudellisen ohjauksen välillä. Macmillan hylkäsi *laissez faire* luokkien välisen sosiaalisen tasapainon takia. Hänen talouspolitiikkansa oli luonteeltaan nationalistista, minkä takia hän muun muassa suhtautui epäillen rahoitussektoriin, jota hän piti liian kansainvälisenä tavoitteidensa ja intressiensä puolesta.⁸

Sosiaalikonservatismiin alkuperä löytyy nationalismista ja konservatismiin pyrkimyksessä harmoniaan. Sosiaalipolitiikka palveli korkeampia päämääriä: kansankokonaisuutta ja yhteiskuntarauhan ylläpitämistä. 1800-luvun ja 1900-luvun alun sosiaalikonservatismi törmäsi kuitenkin siihen, että sosiaalireformit eivät tuottaneet niitä tuloksia, joita niillä tavoiteltiin; marxilainen työväenliike kasvoi ja ajoi luokkapolitiikkaa, eikä yhteiskuntarauhakaan näyttänyt lisääntyneen. Samalla nationalismiin ihanteellinen kuva kansasta muuttui aikaisempaa raadollisemmaksi.

Itse asiassa samanlainen kehitys hallitsi useimpia länsimaita myös toisen maailmansodan jälkeen. Oikeisto sopeutui hyvinvointivaltion kasvuun 1940–70, mutta seuraukset eivät olleet toivotunlaiset. 1960- ja 1970-luvut olivat yleisiä kapinan vuosikymmeniä, jolloin länsimaisen talousjärjestelmän perusteet asetettiin kyseenalaiseksi. Hyvinvointivaltion kyky tuottaa yhteiskunnallista har-

1. Liberalismin muuttumisesta ks. Vesa Vares (2000) *Varpuset ja pääskysel. Nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*, Helsinki: SKS, 18–19.

2. Pekka Suvanto (1994) *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1990-luvulle*, Tampere: SHS, 52, 133–135.

3. Fredrika Lagergren (1999) *På andra sidan världsfärdsstaten. En studie i politiska idéers betydelse*, Stockholm/Stehag: Symposion, 113–114.

4. Patrik Hall (2000) *Den svenskaste historien. Nationalism i Sverige under sex sekler*, Oskarshamn: Carlsson, 197–226.

5. Ks. Bo Rothstein (1994) *Vad bör staten göra?. Om välfärdsstatens moraliska och politiska logik*, SNS förlag, 210–216.

6. Alva Myrdal & Gunnar Myrdal (1997) *Kris i befolkningsfrågan*, Ett omtryck av 2. upplagan (Albert Bonniers, 1934), Falun: Nya Doxa, 82–117.

7. Jan Hylén (1991) *Fosterlandet främst? Konservatism och liberalism inom högerpartiet 1904–1985*, Falun: Norstedts juridikförlag, 111–114.

8. E. H. H. Green (2002) *Ideologies of Conservatism. Conservative Political Ideas in the Twentieth Century*, Great Britain: Oxford University Press, 186–189.

moniaa tuntui ainakin tätä taustaa vasten huonolta.

1800-luvulla konservatismi omaksui pettymyksestä sosiaalireformeihin vanhaliberalismin arvot, erityisesti rajoittamattoman ja vapaan markkinatalouden. Se ei kuitenkaan puolustanut markkinataloutta yksilön vapauden näkökulmasta, vaan korosti markkinatalouden edustavan ”luonnollista” kehitystä vallankumouksellisuuden vastakohtana. Erityisesti anglosaksisen konservatismiin on ollut helppo hyväksyä tämäntyyppinen argumentaatio, koska sen maailmankuva ei ole ollut yhtä staattinen kuin manereurooppalaisen konservatismiin ihanne. Edmund Burke korosti jo 1700-luvun lopussa, että konservatismi ei vastustanut muutosta itsessään vaan vaati, että muutoksen tuli olla ”luonnollista” ja perustua traditioon.

Historiallisia esimerkkejä siitä, että konservatismi ja liberalismi eivät välttämättä ole olleet toistensa vihollisia vaan ovat saattaneet jopa tukea toistaan, löytyy myöhemmiltäkin ajoilta. 1960- ja 1970-luvuilla syntynyt uusoiikeistolainen liikehdintä koostui kolmesta eri osatekijästä: uusliberalismista, uskonnollisesta oikeistosta.

Uusoiikeistossa merkittävää on se, että uskonnollisuus tarjosi aivan uudenlaisia argumentteja klassisen liberalismiin talouspolitiikan ja individualismin tueksi. Uuskonservatismi – erityisesti sen amerikkalainen versio – hyökkäsi hyvinvointivaltiota vastaan perheen ja välillisesti myös uskonnon näkökulmasta.

Esimerkiksi Irving Kristol syytti leväperäistä sosiaalipolitiikkaa USA:n – erityisesti mustien – perheiden hajoamisesta. Perhe on amerikkalaisessa yhteiskunnassa keskeinen taloudellinen instituutio, mutta valtio oli sosiaalipoliittisella väliintulollaan tullut tässä asiassa perheen tilalle ja vähentänyt perheen merkitystä ja arvovaltaa. Erityisesti tästä oli kärsinyt musta mies perheensä elättäjänä; valtio oli ottanut hänen tehtävänsä. Seurauksia olivat muun muassa rikollisuuden kasvaminen, mustien perheiden hajoaminen ja sitä kautta mustien aseman heikkeneminen.⁹ Susan Faludi onkin väittänyt Ronald Reaganin menestystä 1980-luvulla

”nuorten vihaisten miesten” liikkeeksi, ”backlashiksi”, jolla naiset haluttiin palauttaa takaisin omalle perinteiselle paikalleen, kuuliaisiksi perheenäideiksi.¹⁰

Massayhteiskunnan kritiikki – konservatismia vai liberalismia?

Konservatismiin ja liberalismiin välinen suhde on aiheuttanut päänsärkyä monen konservatiivipuolueen keskuudessa erityisesti toisen maailmansodan jälkeen. Kylmän sodan aika on merkinnyt maassa kuin maassa liberalismiin tunkeutumista konservatiivipuolueiden aatemaailmaan. Kannattaa kuitenkin myös kysyä, onko tämä näennäinen aatteiden lähentyminen kuitenkaan loppujen lopuksi todellista. Toisaalta uusliberalismin talouspolitiikka ja konservatismi eivät välttämättä ole toinen toisiaan kumoavia aatteita, vaan voivat myös tukea toisiaan. Liberalismilla ei ole omaa arvomaailmaansa yksilön vapauden lisäksi ja konservatismilla ei ole ollut omaa talouspolitiikkaa.

Konservatiivipuolueiden muuttuminen liberaaliksi ei kannata ottaa kuitenkaan automaattisesti annettuna. Konservatiivipuolueiden liberalismissakin on voimakas mentaalinen puolensa. Tässä vaiheessa kannattaa keskittyä kahteen kylmän sodan ajan kollektivismiin kriittikkoon, jotka ovat vaikuttaneet uusliberalismin muotoutumiseen, F. A. Hayekiin ja Wilhelm Röpkeen. Vertailu näiden välillä on samalla vertailua Suomen ja Ruotsin välillä, sillä heti toisen maailmansodan jälkeen Röpke oli suuri ideologi Suomen oikeiston – ja myös esimerkiksi maalaisliiton – keskuudessa, mutta sen sijaan Hayekia tuskin tunnettiin. Ruotsissa Hayek herätti heti 1940-luvun puolivälissä suurempaa huomiota kuin samoihin aikoihin pamfletoinut Röpke.

Vaikka kummankin pamfletistin päämäärä oli sama – taloudellisen kollektivismiin vastustaminen – heidän peruslähtökohdansa olivat itse asiassa erilaiset. Röpke näyttää olleen huomattavasti konservatiivisempi kuin Hayek, joka kirjoitti *The Constitution of Liberty* kirjaansa jälkikirjoituksen otsikolla ”Why I Am Not a Conservative”.¹¹

Röpke vastusti kunnan konservatiivien

tapaan liiallista teoretisointia, arvo- ja tietorelativismia, vallankumouksellisuutta ja moraalista rappiota. Hän pelkäsi erityisesti massoittumista, massayhteiskunnan syntymistä. Röpken mielestä perhe oli ihmiselämälle aivan keskeinen instituutio. Perheeseen kuului sekä hierarkkisia suhteita (vanhemmat – lapset) että vaakasuoria suhteita (mm. lapset keskenään). Perhe oli eräänlainen luonnollisen yhteenkuuluvaisuuden perusyksikkö, joka osoitti, että luonnollinen yhteisö ei ollut pelkästään kaksiulotteinen vaan pikemminkin oli verrattavissa kolmiulotteiseen holviin, jonka ylemmät kerrokset pitävät koossa alempia samalla tavalla kuin alemmat kannattavat ylempiä.

”Länsimaisen yhteiskunnan tuhoutuminen ei pohjimmiltaan ole mitään muuta kuin tämän holvin luhistumista, *kolmiulotteisen rakenteen murenemistä* ja siten kaiken *aidon yhteenkuuluvaisuuden jatkuvaa bajaantumista*. Sen tuloksena olevaa nyttemmin vain omiin hoteisiinsa heitettyjen yksilöiden kasautumista yhteen sanomme *massoittumiseksi*. Se on *yhteiskuntapyramidin tasoittamista, sen hajoittamista atomeihin* ja sen kanssa käsitkädessä tapahtuvaa *yksilöiden kasaantumista yhteen*. Yksilöt, jotka on temmattu erilleen oikeasta yhteydestään, havaitsevat olevansa *sekasortoisessa juurettomuuden tilassa* ja heistä tulee harhailevia paimentolaisia, jotka eivät enää oikein tiedä, minne he kuuluvat ja mikä on heidän paikkansa yhteiskunnassa. He irtautuvat yhä enemmän perheen, ammatin, naapurisuuden, luonnon ja yhteisön siteistä.”¹²

Massoittumiseen kytkeytynyt ilmiö oli proletarisoituminen. Röpken mukaan monet kuvittelivat virheellisesti, että työläisten hädän syynä oli aineellinen puute, vaikka todellisuudessa kysymys oli massayhteiskunnan aiheuttamasta juurettomuudesta. Yhdessä nämä ilmiöt johtivat yhteiskunnan massahuoltoon, joka taas johti valtion orjuuteen. Seurauksena oli päättymätön kierre massahuollon ja valtiollistumisen ruokkiessa proletarisoitumista ja keskiluokan häviämistä. Röpken kollektivismiin kritiikki on pessimistisyydessään ja perheeseen ri-

pustautuvassa yhteisöllisyydessään varsin selvää konservatismia. Perussanoma näyttää olleen amerikkalaisen uskonnollisuuden mukaista perheen ja moraalisten arvojen korostamista yhteiskunnan kulmakivenä.

F. A. Hayek oli Röpken tapaan huolissaan sodan ja sen jälkeisen ajan kollektivismiin kasvusta. Sanoma tuntui olevan sama kuin Röpkenkin; kollektivismi johti vähä vähältä orjuuteen, luopumukseen demokradiasta. Mutta Hayekin lähtökohdat olivat kuitenkin erilaiset; häntä eivät niinkään huolestuttaneet samalla tavalla länsimaisen kulttuurin, perusarvojen tai perheen – eli Röpken luonnehtima luontaisen yhteisöllisyyden – rappio. Hänelle kysymys oli instituutioista ja yksilön vapaudesta eikä kulttuurista, vaikka hänkin liitti totalitarismiin luisumisen kulttuurisen rappioon. Hayekille kysymys oli ennen kaikkea yksilön asemasta suhteessa kollektiiviin, viime kädessä vapaudesta ja orjuudesta.¹³ Hänelle yksilö on selvästi yhteiskunnan perusyksikkö, eikä hän pohdi perheen merkitystä ja asemaa lainkaan samalla intensiteetillä kuin Röpke.

Röpken analyysi yhteiskunnallisesta tilanteesta on Hayekia monitahoisempi, pessimistisempi ja laajempi. Röpken huoli koski eri tavalla länsimaisen kulttuurin säilymistä kuin Hayekin, joka oli loppujen tyylipuhdas individualisti, joka jätti uskonnolliset ja muut kysymykset ihmisten yksityisasioksi. Röpken käyttämä luonnollisen yhteisöllisyyden käsite ja siihen liittynyt perheen merkityksen ja yhteisöllisyyden

9. Irving Kristol (1995) *Neoconservatism. The Autobiography of an Idea. Selected Essays 1949–1995*, United States of America: The Free Press, 48–49.

10. Susan Faludi (1992) *Takaisku. Julistamaton sota naisia vastaan*, alkuperäisteoksesta *Backlash* (1992) suomentaneet Marjo Kylmänen ja Tuuli-Maria Mattila, Helsinki: Kääntöpiiri, passim.

11. F. A. Hayek (1960) *The Constyitution of Liberty*, London: Routledge & Kegan Paul, 397–411.

12. Wilhelm Röpke (1947) *Ihmisten valtio. Yhteiskunta- ja talouselämän uudistuksien peruskysymyksiä*, saksankielisestä alkuteoksesta *Civitas humana* suomentanut Antero Manninen, Porvoo: WSOY, Porvoo, 191.

13. F. A. Hayek (1995) *Tie orjuuteen*, alkuperäisteoksesta *The Road to Serfdom* suomentanut Jyrki Iivonen, Tampere: Gaudeamus, 37–47.

*Hyvinvointivaltiota puolustamassa: mielenosoitus
lapsilisien puolesta eduskuntatalon edessä 1957.
Lehtikuva. Kuva: Martti Halme.*

hierarkkisuuden korostaminen tekevät hänestä konservatiivin. Kollektivismiin ja perheen rappeutumisen yhdistäminen tekee Röpkestä samalla uuskonservatismiin edeltäjän. Hän edustaa siten nationalistisen konservatismiin sijaan toisenlaista konservatismia, joka korostaa kodin ja perheen merkitystä. Tämä suuntaus protestoi sitä, että valtio otti perheen tehtävät hoidettavakseen ja piti sitä jopa kulttuurin rappion alkuna. Uuskonservatismiin harjoittama hyvinvointivaltion kritiikki oli siten luonteeltaan moraalista; hyvinvointivaltio hajottaa perheen.

On mielenkiintoista, että Röpke oli hyvin suosittu juuri Suomessa, kun taas Hayekia ei tunnettu juuri lainkaan. Sen sijaan Ruotsissa Hayek tunnettiin hyvin jo 1940-luvulla, ja hänen vierailunsa herätti huomiota aivan samalla tavalla kuin Röpkenkin vierailu Suomessa. Syy tähän eroon saattaa olla ihan yksinkertaisesti se, että Röpke saksalaisena ja saksaksi kirjoittavana oli tämän takia suomalaisille tutumpi, kun taas ruotsalaisille englanniksi kirjoittanut Hayekaan ei jäänyt vieraaksi. Toisaalta Röpken suomalaisen suosion saattaa selittää 1940-luvun Suomen agraarisuus, sillä hänen yhteiskunnallinen ja taloudellinen ihanneyksikkö oli talonpoikainen, omavarainen perhe.¹⁴ Hän vaikuttikin kokoomuksen lisäksi myös mm. maalaisliiton aatteelliseen kehitykseen 1940- ja 1950-luvuilla.¹⁵ Röpken ajatukset saivat vastakaikua pienviljelijävaltaisessa Suomessa.

Röpken ja Hayekin kannatus voi siten erota myös taustaintressien puolesta. Hayekilainen uusliberalismi on enemmän kansainvälisten finanssiipiirien, pankkien, aatesuuntaus. Ihanteena on vapaa, kansainvälisesti avoin talous, jossa pääomat saattavat kulkea vapaasti. Röpkeläinen politiikka vedonne sijaan enemmän pienyrityksiin, esimerkiksi juuri talonpoikiin. Olennaista ei ole niinkään kansainvälinen taloudellinen vapaus, vaan vapaus oman maan sisällä. Röpken tavoin myös Pohjoismaissa on pitkään ajateltu, että omistavat ihmiset ovat paras tapa suojella yhteiskuntaa vallankumouksellisuudelta. Sen takia mm. Suomen yhteiskuntapolitiikkaa on pitkään hallinnut ajatus, että itsenäiset talonpojat ovat

paras tae vallankumouksellisuuden torjumiseksi.

Röpken ja Hayekin vertailu osoittaa, kuinka samanlaiselta näyttävän politiikan taustalla saattaa olla hyvinkin erilaiset lähtökohdat. Vapaita markkinoita on puolustettu liberalistisesta mutta myös konservatiiviselta näkökannalta. Se, että Suomi näyttää tässä suhteessa Ruotsia konservatiivisemmalla, ei yllätä, sillä suomalaisten suhtautuminen esimerkiksi työhön on eronnut ruotsalaisista hyvinkin paljon. Ruotsissa työtä on pidetty kansalaisyhteisyydenä, mutta Suomea on hallinnut näkemys työstä velvollisuutena. Se on juontanut juurensa muun muassa sotakorvauksista ja jälleenrakennuskauden työvoimapulasta.¹⁶

Toisaalta ongelmalliseksi Suomen ja Ruotsin vertailun tekee tässä tapauksessa se, että 1980-luvulla tapahtunut neoliberalismin esiinmarssiin liittyi läheisesti konservatiivisia hyvinvointivaltion vastaisia argumentteja. Ruotsin tapauksessa uusliberalismin ja uuskonservatismiin erottaminen toisistaan on ollut varsin vaikeaa. Ruotsalaisessa 1970-luvun ohjelmakeskustelussa puhuttiinkin mielellään liberaalikonservatismista.

Vuonna 1971 puheenjohtajaksi tullut Gösta Bohman oli tämän liberaalikonservatismiin johtava voima kokoomuspuolueen sisällä. Liberaalisuudestaan huolimatta myös Bohmanin argumentaatiosta löytyy Röpken konservatismille tyypillisistä retoriikkaa. Yhteistä oli esimerkiksi kritiikki kollektiivista massakulutussyhteiskuntaa kohtaan. Bohman käsitti sen yhteiskunnaksi, jossa yksilö hukkuu mm. väärin ymmärretyyn tasa-arvovaatimuksen vuoksi kollektiivin syövereihin. Myös Bohman korosti normien ja perheen merkitystä konservatiivisessa traditiiossa.¹⁷

Bohmanin aikana kokoomuspuolue alkoi yhä voimakkaammin arvostella ruotsalaista hyvinvointivaltiota ja sen luomaa yhteiskuntaa. Kritiikillä oli voimakas liberalistinen pohjavire; yksi käytetyimpiä käsitteitä 1970-luvun keskustelussa oli Gösta Bohmanin lanseeraama ”uusi individualismi”, jolla puheenjohtaja selitti 1970-luvulla ilmennyttä tyytymättömyyttä sosiaalidemokraattista hyvinvointiyhteiskuntaan kohtaan.

Mutta kritiikillä oli myös konservatiiviset ulottuvuutensa. Sosiaalidemokraattista teknokratiaa syytettiin mm. liian nopeasta yhteiskunnan muuttamisesta, joka oli johtanut normien häviämiseen, sekä ihmisten vieraantumisen tunteesta suuren ja tunteettoman yhteiskuntakollektiivin edessä. Seurauksena oli ”uusi turvattomuus”, joka halitsi ihmisten elämää useilla elämän alueilla, vaikka sosiaalidemokraatit olivat luvanneet luoda Ruotsista turvallisen maan niin taloudellisesti, yhteiskunnallisesti kuin sosiaalisestikin. Sosiaalidemokraattien turvallisuus oli kuitenkin enemmän muodollista kuin todellista.¹⁸

Toinen piirre, joka lähensi Ruotsin kokoomusta konservatismiin ja erityisesti Röpken edustamaan uuskonservatismiin, oli perheen merkityksen voimakas korostaminen. Perheen korostettiin olevan yhteiskunnan kulmakiven, ja perheen aseman heikkeneminen oli monen kokoomuslaisen mielestä perussy monen sosiaaliseen ongelmaan.¹⁹

Bohmanin politiikka oli kuitenkin selvästi liberaalisti suuntautunutta. Yhteiskunta nähtiin pääasiassa kollektiivin ja yksilön väliseksi taistelukentäksi, ja kokoomuspuolueella oli siinä taistelussa selvä rooli yksilön oikeuksien puolustajana kasvotonta sosiaalidemokraattista byrokratiaa vastaan. Kun puhutaan liberaalikonservatismista Bohman on enemmän sukua Hayekille kuin vaikkapa Röpkeelle.

Tässä suhteessa on yllättävää, että 1980-luvun ruotsalaisen oikeiston ohjelmakeskustelua hallitsee voimakkaasti uuskonservatismi, vaikka kokoomuspuolueen ohjelman uudistamisen pontimena olikin Bohmanin puheenjohtajuuden inspiroima uusliberalismi. Kun vuonna 1983 Ruotsin kokoomuspuolueen ohjelmaa valmistellut komitea julkisti ohjelmaehdotuksensa, komitean puheenjohtaja Staffan Burenstam Lindér julkaisi samassa yhteydessä kirjasen nimeltä *Den hjärtlösa välfärdsstaten*. Hänen lähtökohtansa oli kaksitahoinen: taloudellisesti hyvinvointivaltio oli konkurssissa ja sosiaalisesti hyvinvointivaltio oli uhka ihmisten hyvinvoinnille, koska se rapautti ei-julkisen turvaverkon. Viittaamalla hyvinvointivaltion

sydämettömyyteen hän halusi osoittaa, että valtio ei kyennyt täyttämään kaikkia sosiaalisia tehtäviä, vaan myös ihmisten omalle vastuulle, perheelle ja ihmisten keskinäiselle vastuuntunnolle oli jätettävä sijaa.²⁰

Ruotsin kokoomuspuolue vaati ohjelmaehdotuksessaan hyvinvointivaltion tilalle hyvinvointiyhteiskuntaa. Sen peruspilari oli perhe, jonka keskeisyyttä korostivat erityisesti perheen kasvatukselliset tehtävät. Vain perheessä lapset oppivat perusarvot ja normit, vastuunottoa sekä toisten huomioon ottamista. Julkisen sektorin tehtävänä oli taata ihmisille perusturva, mutta ohjelmaehdotuksen perussanoma oli, että valtion ei tullut ottaa tehtäviä, jotka luontuivat paremmin perheille tai vaikkapa vapaaehtoisjärjestöille.²¹

Ohjelmaehdotus sai kiihkeän vastaanoton – myös omien parista. Kaikkia ei miellyttänyt ehdotusta sävyttänyt hyvinvointivaltion kritiikki ja uusliberalistiseksi tulkittu sanoma. Esimerkiksi *Svenska Dagbladets* palstoilla käytiin kovaa keskustelua siitä, mihin suuntaan kokoomuspuolue oli menossa. Ehdotuksen kriitikot – joista tosin useat eivät olleet puolueen jäseniä tai edes kannattajia – väittivät, että puolue oli luopunut perinteisestä konservatiivisesta suuntauksestaan ja oli asettanut tilalle liberalismin individualismin, edistysuskon ja suorastaan vallankumouksellisuuden.²² Todel-

14. Röpke (1947) 252–266.

15. Kari Hokkanen (1996) *Maalaisliitto sodan ja vaaran vuosina 1939–1950. Maalaisliitto-Keskustan historia 3*, Keuruu: Otava, 378–380.

16. Pauli Kettunen (1997) *Työjärjestys. Tutkielmia työn ja tiedon poliittisesta historiasta*, Helsinki: Tutkijaliitto, 121.

17. Gösta Bohman (1971) *Moderat konservatism*. I Gunnar Unger (red.) *Kämpande konservatism*, 79–91, Borås: Natur och kultur, 85–90; vrt. Röpke (1947), 187–210.

18. (1974) *Den nya individualismen*. Moderata Samlingspartiet, Norrköping, 4–8.

19. Sammandrag av anförande av Staffan Burenstam Linder i Åre 13.6.1976, Moderata Samlingspartiets arkiv II, B 5 C : 2, RA.

20. Staffan Burenstam Lindér (1983) *Den hjärtlösa välfärdsstaten*. Timbro samhällsdebatt, Lund, 28, 34–35, 54, 58.

21. (1983) *Möjligheternas sambälle. Programremiss*, Moderata Samlingspartiet, Falun, 45–50.

22. Käydystä keskustelusta koostettiin kirja: (1984) *Är konservatismen död, en artikelserie ur Svenska Dagbladet*, Göteborg.

lisuudessa ohjelmakomitean argumentit olivat lähempänä Röpken perheen merkitystä ja moraaliarvoja korostanutta julistusta kuin Hayekin liberalismia.

Tämäntyyppistä keskustelua on toki käyty muissakin maissa, joissa aggressiivinen uusliberalismi on tunkeutunut konservatiivipuolueiden politiikkaan. Thatcherismin on katsottu olleen liian radikaalia, jopa traditioita rikkovaa ollakseen konservatismia. Asiaa ei ole helpottanut monen konservatiivipoliitikon retoriikkakaan; mm. Edward Heath puhui aikanaan hiljaisesta vallankumouksesta kuvaillessaan 1970-luvun brittikonservatiivien uutta, myöhemmin thatcherismin nimellä tunnettua ohjelmaa.²³

Kaikki tämä kertoo kuitenkin lähinnä siitä, että konservatiivit olivat joutuneet toisenlaiseen tilanteeseen kuin, missä he olivat 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alkupuoliskolla; valtio ja yhteiskunta olivat muuttuneet konservatiivisesta sosiaalidemokraattiseksi. Samalla valtio on muuttunut konservatiivisten arvojen ja instituutioiden tukijasta pahimmassa tapauksessa niiden viholliseksi. Konservatiiveista oli tullut säilyttäjiä sijaan vallankumouksellisia. Vasemmisto ja erityisesti sosiaalidemokratia olivat olleet dominoivassa asemassa länsimaisia yhteiskuntia muokattaessa toisen maailmansodan jälkeen. Oikeiston aggressiivisuutta lisäsi entisestään 1960-luvun vasemmistoradikalismi. Oli valittavana kaksi strategiaa: thatcherilainen hyökkäys tai harmonisen kehityksen nimissä sopeutuminen.

Liberalismin läpimurto ja nuorisjärjestöt

Liberalismin tunkeutuminen konservatiivipuolueiden aatemaailmaan on näkynyt Pohjoismaissa itse asiassa varsin monitahoisesti: Suomen ja Ruotsin oikeistopuolueet ovat omaksuneet sekä sosiaaliliberalismin että taloudellisen liberalismien ajatuksia. 1960-luvulta lähtien näyttää siltä, että hyväksyessään hyvinvointivaltion puolueet ovat omaksuneet sosiaaliliberaalista retoriikkaa. Toisaalta myös hyvinvointivaltion kritiikkikin on ankkuroitunut hyvin pitkälle liberalismien aatteisiin, tässä tapauksessa klassisen liberalismien talousteoriaan.

Kummassakin maassa nuoret omaksuivat liberalistisen maailmankuvan 1970- ja 1980-luvuilla: Ruotsissa uus- ja Suomessa sosiaaliliberalismin. Tosin aluksi Ruotsinkin nuoret olivat sosiaaliliberaaleilla linjoilla. Ruotsin nuorten tapauksessa kysymys on todellisesta kokonaisvaltaisesta liberalismista, jossa nuorisoliitto on vapaiden markkinoiden puolustamisen ja sosiaalipolitiikan vähentämisen lisäksi ajanut myös vapaampaa siirtolaispolitiikkaa ja yleensäkin vapaamielistä politiikkaa, esimerkiksi homoseksuaalien oikeutta avioitua.²⁴

Suomessa kokoomusnuoret valitsivat 1970-luvulla radikaalin sosiaaliliberaalin linjan, joka on jatkunut aina 1990-luvun alkuun saakka. He kehittivät 1970-luvun alussa omaa yksilökeskisyyden pohjalle perustunutta ideologiaansa, joka sai vaikutteita Karl Popperin kriittisestä rationalismista sekä Ralf Dahrendorfin konfliktiteorioista. Keskeinen käsite heidän porvarismiksi tai kriittiseksi rationalismiksi kutsutussa ideologiassaan oli kritiikkikynnys. Ihmisille oli tehtävä mahdolliseksi olojen kritiikki ja niihin vaikuttaminen, sillä niitä tarvittiin ”yksilöllistämiseen” pääsemiseksi. Se edellytti kritiikkikynnyksen saavuttamista, eli ihmisten tuli tuntea olonsa niin turvatuksi, että he saattoivat käsittää yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdolliseksi. Siihen vaadittiin muun muassa vähimmäisturvajärjestelmää, demokratian laajentamista ja koulutuksen uudistamista. Tässä katsantokannassa valtio nähtiin yksilön liittolaisena eikä vihollisena.²⁵

Myös ruotsalaisten oikeistonuorten 1960- ja 1970-lukujen alussa omaksuima ideologia liittyi hyvinvointivaltion osalta pitkälti mieluummin sosiaaliliberalismiin kuin -konservatismiin. Kun ruotsalaiset johtavat oikeistonuoret rupesivat hahmottelemaan 1960-luvun lopun nimenmuutoksen kynnyksellä poliittista linjaa, kantavana ajatuksena oli kansalaisuuden käsite. Kirjassaan Anders Arfwedson, Anders Björck ja Hans Sandebring kylläkin sijoittivat sen konservatismien kylttien alle ja väittivät, että konservatismi vastusti vanhaliberalismin aikaan täydellistä vapautta mutta nyt, kun sosiaalidemokraatit olivat vallassa konservatismien

piti taistella heidän edustamaansa kollektivismia vastaan.

Oikeistonuoret tunnustivat, että ollakseen vapaa kansalainen ihmisellä piti olla siihen taloudelliset ja sosiaaliset edellytykset. Siksi porvarillisen uudistuspolitiikan tuli luoda todellisia edellytyksiä sosiaalisessa, taloudellisessa ja koulutuksellisessa mielessä. Sosiaalipolitiikalla oli parannettava niiden asemaa, jotka olivat vielä sosiaalisesti selaisessa asemassa, että he eivät voineet olla itsenäisiä ja omia päämääriään toteuttavia kansalaisia.²⁶

Ruotsin oikeistonuorten kansalaisuusajatus ja kokoomusnuorten yksilökeskeinen ideologia kritiikkikynnyksineen olivat periaatteiltaan samasta aatteellisesta perinteestä, vaikka ruotsalaiset eivät olleetkaan yhtä radikaaleja ajatuksissaan kuin suomalaiset. Mutta lähtökohta on selvä: sosiaaliliberalismin yksilön mahdollisuuksia korostava ajattelu, jossa vapauden käsitettä on laajennettu tarkoittamaan muodollisen vapauden lisäksi myös todellista vapautta eli sitä, miten ihmisillä on käytännössä resursseja toteuttaa päämääriään. Valtion piti tasoittaa sosiaalisia oloja, jotta kaikilla olisi myös käytännössä mahdollisuus käyttää vapauttaan ja muovata omaa elämäänsä.

Yhteistä 1970-luvun Suomen ja Ruotsin oikeistonuorille olivat kiinnostuminen Karl Popperin poliittisesta filosofiasta. Mutta jo 1970-luvun alkupuoliskolla kummankin puolueen nuorisjärjestöt olivat tulkinnoissaan eri linjoilla. Popperin ”avoin yhteiskunta” käsitettiin Ruotsissa lähinnä kylmän sodan ajan kahtiajaon lännen poliittiseksi ja taloudelliseksi järjestelmäksi, jossa vapaudella, demokratialla ja markkinataloudella oli keskeinen sija.²⁷ Sen sijaan Suomessa Popperin filosofiasta innostuneet hylkäsivät markkinatalouden perusperiaatteet väittäen sen olevan samanlaista kollektivismia kuin sosialismi konsanaan. Kokoomusnuorten – ja nuorten vaikutuksesta myös emopuolueen – keskuudessa ”vapaan markkinatalouden” käsite korvattiin ”sosiaalisella valintataloudella”.²⁸

Toinen yhteinen piirre oli keskustelut minimitoimeentulosta. Mutta oireellisesti asioita käsiteltiin eri lähtökohdista. Ruotsissa

keskusteltiin enemmän markkinahenkisesti negatiivisesta verotuksesta,²⁹ kun puolestaan Suomessa puhuttiin vähimmäistoimeentulosta. Ruotsissa negatiivinen verotus ei koskaan päässyt ohjelmatasolle. Sen sijaan Suomessa vähimmäistoimeentulosta puhuttiin paitsi nuorten myös emopuolueen ohjelmissa.³⁰

1970-luvun lopulla edellä mainitut nuorisjärjestöt menivät eri suuntiin. Ruotsalaiset omaksuivat varsin jyrkän uusliberalismin, jolla hyökättiin sosiaalidemokraattista politiikkaa vastaan ja puolustettiin innokkaasti markkinataloutta. Markkinatalous nähtiin ratkaisuksi lähes kaikkiin ongelmiin. Sen sijaan Suomessa jatkettiin 1970-luvulla viitoitetun sosiaaliliberalismin linjoilla. Tosin huomautettakoon, että 1970- ja 1980-lukujen suomalaisen kokoomusnuoret ottivat juuri sosiaalidemokraatit päävastustajikseen ja väittivät sosiaalidemokraattisen teknokratian olevan yksilön valinnanmahdollisuuden pahin vihollinen, mutta vapaata markkinataloutta ei kuitenkaan pidetty vaihtoehtona sosiaalidemokratialle.³¹ Suomen kokoomusnuoret uskoivat keksineensä vaihtoehdon sosialismille ja kapitalismille: edellä mainitun sosiaalisen valintatalouden.

Gunnar Hökmarkin valinta Ruotsin kokoomuspuolueen nuorisjärjestön, MUF:n (Moderata Ungdomsförbundet), johtoon vuonna 1980 viimeistään varmisti ruotsalais-

23. Robert Blake (1990) *The Conservative Party from Peel to Thatcher*, 3rd impression, Glasgow: Fontana Press, 309.

24. Thomas C. Bodecker (1994) *The rise of libertarianism in the Swedish Moderate Party's youth and student organizations 1975–1992*, Stockholm: Stockholms Universitet, 79.

25. Jyrki Smolander (2000) *Suomalainen oikeisto ja ”kansankoti”*. *Kansallisen Kokoomuksen subtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenkennuskaudelta konsensusajan alkuun*, Helsinki: SKS, 266; Kokoomusnuorten aatteellisesta kehityksestä ks. tarkemmin Vesa Vares (1999) *Kaksi askelta edellä. Kokoomuksen Nuorten Liiton historia 1928–96*, Juva, 79–98.

26. Anders Arfwedson, Anders Björck & Hans Sandebring (1969) *Moderat samhällssyn. Analys och perspektiv*, Stockholm: Gebers, 41–42, 47–48.

27. Bodecker (1994) 15–17.

28. Smolander (2000) 260–268.

29. Bodecker (1994) 40–44.

30. Smolander 2000, 274–278.

31. Vares (2000) 108.

ten oikeistonuorten uusliberalisoitumisen. Hökmarkin seuraavana vuonna ilmestynyt kirja *Ny giv* tuuletti ruotsalaista yhteiskuntaa perusteellisesti. Vakioratkaisuna tuntui olevan yksilönvapauden lisääminen ja markkinoiden vapauttaminen. Kirjassa ei katsottu karsaasti pelkästään valtiota ja julkista sektoria vaan myös kaikkia muita ruotsalaisen kollektivismiin muotoja; esimerkiksi 1970-luvulle tyypillinen ”epäkaupallinen” yhdistyselämä sai Hökmarkilta tuomion.

Kansalaisuusajatus oli muuttunut sosiaaliliberaalista uusliberaaliksi. Hökmark argumentoi suomalaisten kokoomusnuorten yksilökeskeisen ideologian tapaan, että kansalaisen tarpeet ja tavoitteet piti asettaa politiikan keskeiseksi tavoitteeksi. Mutta hänen johtopäätöksensä oli täysin erilainen kuin suomalaisten kokoomusnuorten: hänen mukaansa yhteiskunnan oli muututtava sellaiseksi, että kansalaisesta eikä yhteiskunnasta tulisi vahva.³² Viimeinen piikki kohdistui sosiaalidemokraatteihin, jotka olivat puhuneet 1960-luvulta lähtien vahvasta yhteiskunnasta.

Suomalaisen ja ruotsalalaisen nuoroikeiston ero tuli selväksi, kun Kokoomuksen Nuorten Liiton puheenjohtaja Unto Hämäläinen arvosteli *Nykypäivässä* Hökmarkin kirjan. Hämäläinen vierasti Hökmarkin uusliberalismia, jota hän piti vanhoillisena ja jyrkkänä tasa-arvon unohtaneena suuntauksena. Thatcherin ja Reaganin hallinnon aikaansaannoksetkaan eivät vakuuttaneet Hämäläistä uusliberalismin hyvydestä.³³

Nuorisojärjestöjen kehitys kertoo siitä, miten samanlaisesta ideologisesta lähtökohdasta saatettiin päätyä aivan vastakkaiseen poliittiseen johtopäätökseen. Yksilökeskeisyys merkitsi suomalaisten mielestä yhteiskunnan tukea yksilölle toteuttaa tavoitteitaan. Ruotsalaisten mielestä se merkitsi yksilön vapautta kaikista kollektiiveista.

Koti vai isänmaa?

Sosiaalipoliittisesti konservatismi on monimutkaisempi aate kuin uusliberalismi. Edes uuskonservatismi – puhumattakaan integratiivisesta nationalismista – ei suhtaudu sosiaalipolitiikkaan välinpitämättömästi tai yksipuolisen kielteisesti. Mutta erityisesti

uuskonservatismiin painotukset sosiaalipolitiikassa ovat varsin erilaiset verrattuna pohjoismaiseen hyvinvointipolitiikkaan. Ensinnäkin uuskonservatismi korostaa yksilön vastuuta itsestään ja perheestään, ja pitää pohjoismaisen mallin mukaista sosiaalipolitiikkaa haitallisena, koska siinä ”yhteiskunta” on korvannut perheen paikan sosiaalisen ja taloudellisen turvan antajana. Kun perhe nähdään ”luonnollisena yhteisönä”, johon perustuvat inhimillisen elämän arvot, kaikenlainen perheen aseman heikentäminen, on siten myös yhteiskunnallisen moraaliperustan heikentämistä. Yhteiskunta tavallaan elää ja kuolee perheen mukana.

Uuskonservatismi on sen sijaan valmis puuttumaan ”moraalisen rappion” seurauksiin sosiaalipolitiikassa, kovallakin kädellä. Näin ollen esimerkiksi alkoholi- ja huume-politiikka ja niiden rinnalle yleensä liitetty kriminaalipolitiikka nousevat keskeiselle sijalle uuskonservatiivisessa sosiaalipolitiikassa. Uuskonservatismiin näkemyksessä yhteiskunnalliset ongelmat ovat seurausta enemmänkin yhteiskunnan moraalin heikkenemisestä, eikä esimerkiksi materiaalisesta epätasa-arvosta tai muista vastaavista tekijöistä. Siksi sosiaalipolitiikan tehtävänä ei olekaan poistaa tai tasoittaa yhteiskunnallista epätasa-arvoa, vaan pikemminkin tukea yhteiskunnan moraalista selkärankaa ja ”luonnollista yhteisöä”, eli perhettä.

Konsensus-Suomessa harjoitettu integratiivisen nationalismin politiikka puolestaan ottaa yhteiskunnallisen epäoikeudenmukaisuuden vakavasti. Sosiaalipolitiikan tehtävänä on vähentää eriarvoisuutta, kunnes se ei ole enää nationalismin kannalta häiritsevä tekijä eli ei häiritse yhteiskunnan harmoniaa ja yksimielisyyttä. Integratiivinen nationalismi saattaa hyväksyä sosiaaliliberalismin kansalaisuusajattelun sosiaalipolitiikkansa pohjaksi, vaikkakaan pohjimmiltaan se ei ole sosiaaliliberaali; tasa-arvo ja vapaus ovat vain tarkoituksenmukaisuuskysymyksiä.

Esimerkki integratiivisen nationalismin sosiaalipoliittisesta ajattelusta on kokoomuksen puheenjohtajan Harri Holkerin puhe konsensuksen kynnyksellä vuoden 1975 puoluekokouksessa, jossa hän vaati

maahan isänmaallista ja kansallista ajattelua. Holkerin kuvaaman isänmaallisuuden tunnuspiirteinä ei ollut liberalismiin yksilön oikeudet ja niiden vaaliminen vaan yksilön velvollisuus isänmaataan kohtaan. Kaikki muut tekijät oli asetettava palvelemaan yhteistä, kansallista etua. Sosiaalipolitiikassa tämä tarkoitti heikoimpien tukemista mutta ei välttämättä liian suuria tulonsiirtoja, jotka haittasivat kilpailukykyä.³⁴

Tämäntyyppinen nationalismi oli sikäli yllättävää, että se oli lähes vastakkainen linjalle, jonka kokoomus oli omaksunut muutamaa vuotta aiemmin tavoiteohjelmassaan. Se oli kirjoitettu pitkälti yksilön oikeuksien näkökulmasta, ja kaikki kollektiiviset arvot oli asetettu palvelemaan yksilöä. Ohjelman otsikoinnissakin lähdettiin siitä, että yksilöllä tuli olla oikeus ainakin työhön ja asuntoon. Myös talouspolitiikkaa haluttiin nyt kuvata käsitteellä sosiaalinen valintatalous aiemman vapaan markkinatalouden sijaan. Käsitteellä haluttiin korostaa sitä, että poliittisin keinoin oli luotava kansalaisille käytännön mahdollisuus valintojen tekemiseen ja että talouspolitiikkaa tuli aina ensisijaisesti tarkastella yksilön valinnan mahdollisuuksien eikä esimerkiksi kokonaisedun tai markkinoiden logiikan näkökulmasta.³⁵

1970-luvun lopun konsensus-Suomessa sen sijaan kokonaisuus – eli kilpailukyky – asetettiin muiden tavoitteiden edelle. Kyseessä oli selvästi sukupolvien välisestä erosta. Paradoksaalisesti 1970-luvun politiikassa vanhat seurasivat nuoria. Kun 1970-luvun alussa nuoret pääsivät vaikuttamaan voimakkaasti puolueen linjaan, he vetivät sitä sosiaaliliberaaliseen suuntaan. Vuosikymmenen lopulla vanhempi sukupolvi oli vallannut asemansa takaisin ja palattiin vanhaan isänmaalliseen politiikkaan. Aikaisempi sosiaaliliberaali linja kyllä kelpasi, mutta tällä kertaa kilpailukyvyllä alisteisena.

Kokoomus oli siis tehnyt koukkauksen perinteisestä konservatismista sosiaaliliberalismiin kautta integratiiviseen nationalismiin. Siinä perinteinen isänmaallisuus oli muuttunut taloudelliseksi määreeksi ja siihen oli liittynyt sosiaaliliberalismiin kansalaisoikeusajattelu, mutta siten että jälkimmäinen oli edelliselle alisteinen. Jälkimmäi-

sen tehtävänä oli vain legitimoida kansallisen kilpailukyvyyn projekti.

Kokoomuslainen konsensusajattelu oli luonteeltaan voimakkaan konservatiivista. Yksilön oikeuksien sijaan korostettiin sellaisia arvoja kuin velvollisuus, vastuu ja ahkeruus. Varsin erilaiset lähtökohdat, kun verrataan esimerkiksi 1970-luvun kokoomusnuorten radikaaleihin tavoitteisiin. He halusivat luoda maahan perustoimeentulojärjestelmän, jonka tarkoituksena oli erottaa työ ja toimeentulo toisistaan, eräänlainen kansalaispalkka siis. 1970-luvun lopulla nämä kaksi keskenään ristiriitaista linjaa elivät kokoomuksen politiikassa rauhanomaista rinnakkaiseloa. Niitä ei koettu välttämättä – joitakin voimakkaasti ideologisesti suuntautuneita piirejä lukuun ottamatta – keskenään vastakkaisiksi linjoiksi, vaikka suhteessa yksilöön ne sitä olivat mitä suurimmassa määrin.

Mielenkiintoinen piirre oli perhepolitiikan korottaminen sosiaalipolitiikan keskeiseksi painopistealueeksi. Tämä kertoo vahvasti konservatismiin ja nimenomaan nationalistisen konservatismiin esiinmarssista, sillä perhepolitiikan perustelut olivat väestöpoliittiset: Suomen väkilukua uhkasi ennen pitkää pieneneminen ja myös eläkeläisten ja työllisten välinen suhdeluku oli muuttumassa epäedulliseksi. 1970-luvun lopun lama sai kokoomuslaiset pohtimaan sosiaalipolitiikan sisällön painotuksia, ja johtopäätös oli se, että painopistettä oli siirrettävä eläkepolitiikasta perhepolitiikkaan. Perheiden huono asema johti syntyvyyden pienenemiseen, mutta taloudellinen kasvu sosiaalipolitiikan edellytyksenä oli riippuvainen myös väestörakenteesta.³⁶ Kun vielä ennen toista maailmansotaa oikeistolai-

32. Gunnar Hökmark (1981) *Ny giv – om ett uppbrrott för att klara 80-talet*, Moderata Ungdomsförbundet, Angered, 25–30.

33. *Nykypäivä*, 37/1981 ”En ny giv”.

34. Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen ptk., 23–25.5.1975, PTA.

35. (1974) *Kokoomuksen politiikan tavoitteet. Kansallisen Kokoomuksen periaateohjelma ja läbiajan tavoiteohjelma*, Tampere, 10–19, 29.

36. *Nykypäivä*, 1/1978 ”Laihojen vuosien sosiaalipolitiikka” ja 6/1978 ”Jaettavana kuviteltu kasvu: Jaettava yhteinen niukkuus”.

sen väestöpolitiikkaan perustunut perhepolitiikka oli voimakkaasti militaristisesti suuntautunut, niin kokoomuksen 1970-luvun perhepolitiikka liittyi taloudelliseen nationalismiin; huolissaan oltiin kansakunnan taloudellisesta kantokyvystä eikä niinkään elinvoimasta.

Vuoden 1984 sosiaalipoliittisessa ohjelmassa perhepolitiikkaa perusteltiin väestöpoliittisilla tekijöillä, joka kollektiivisena perusteena oli ristiriidassa ohjelman yksilökeskeisen lähtökohdan kanssa; sosiaalipolitiikan perusyksikkönä ja kohteena oli yksilö ja hänen tarpeensa. Tosin ohjelmassa laimennettiin tätä toteamalla, että "[m]onet sosiaalipolitiikan toimenpiteet kohdistuvat lisäksi perheeseen".³⁷ Tämäkin ohjelma lienee hyvä todiste kahdenlaisen sosiaalipoliittisen linjan rauhanomaisesta – tai ainakin lähes – rinnakkaiselosta kokoomuksessa 1970-luvun lopulta aina 1990-luvun alkuun saakka.

1970-luvun lopulla vaatimukset vähimmäistoimeentulojärjestelmän luomisesta alkoivat vähentyä. Jatkossa puhuttiin mieluummin perusturvasta, ja siitäkin vain sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaistamisen muotoina. Esimerkiksi vuonna 1978 kokoomuksen 50-vuotispuoluekokouksen päätöslausumista hävisivät lausuma vähimmäistoimeentulojärjestelmän toteuttamisesta ja siihen liitetty ajatus, että yhteiskunnan oli velvollisuus turvata ihmisille minimoitoimeentulo.³⁸ Kokoomuksessa esiintyi yhä voimakkaammin puheenvuoroja, joissa vaadittiin omatoimisuuden edistämistä ja tukimuotojen karsimista sekä tarveharkinnan lisäämistä.

Kokoomus muuttui konservatiivisemmaksi 1970-luvun lopulla ja puolueen analyysi esimerkiksi öljykriisin aiheuttamasta lamaajasta ja sen aiheuttamista toimenpiteistä oli varsin samanlainen kuin ruotsalaisen oikeiston: julkisen talouden kohtuuton kasvaminen ja sitä kautta verotuksen kiristyminen olivat kotimainen syy taloudellisiin vaikeuksiin,³⁹ ja siksi julkisen talouden kasvua oli rajoitettava ja verotusta oli pyrittävä alentamaan. Myös eduskuntaryhmä tehtiin ahkerasti ohjelmia, joissa vaadittiin valtionmenojen supistamista kahdella prosentilla ja

bruttoverotuksen alentamista alle 40 prosentin.⁴⁰

Tämäntyyppinen linja, jossa vaaditaan valtion menojen supistamista taloudellisen laman kynnyksellä, on kuitenkin ollut tyyppistä suomalaiselle kameralistiselle talouspolitiikalle,⁴¹ eikä sen takia ole syytä tuomita 1970-luvun lopun kokoomusta uusliberalismin airueeksi. Ilkka Suomisen – vanhan remonttimiehen – valinta puolueen puheenjohtajaksi vuonna 1979 viittasi sosiaaliliberaalin linjan jatkumiseen kokoomuksessa. Tosin 1970-luvun lopun ilmapiiri ei ollut enää niin radikaali kuin 1970-luvun alun remonttimiesten aikana.

Sosiaaliliberalismin voimakkaasta jatkumisesta kertoo vuonna 1979 hyväksytty tavoiteohjelma, jossa puhuttiin kansalaispalkan hengessä kansalaisille luotavasta perusturvasta. Uutta ohjelmaehdotusta vastaan hyökkäsi erityisesti puolueen oikeisto, joka piti sitä liian epärealistisena talouspolitiikan suhteen ja kummasteli sosiaalinen valintatalous -käsitteen käyttöä,⁴² mutta kritiikistä huolimatta sekä perusturvajärjestelmä että sosiaalinen valintatalous sisällytettiin kokoomuksen tavoitteisiin.⁴³

Suomessa ei kaikesta huolimatta yritetty samanlaista liberaalia kapinaa tai vallankumousta kuin Gösta Bohman Ruotsissa. Yleensä ottaen Suomessa hyvinvointivaltiota ei nähty samalla tavalla laajamittaisena ongelmana ja uhkana yksilölle eikä edes yksilön vastuuntunnonle kuin Ruotsissa. Esimerkiksi kun Päiviö Hetemäki päivitteli työnantajien edustajana työmoraalin heikentymistä, hän ei pannut sitä lainkaan pohjoismaisen hyvinvointivaltion kontolle vaan näki asian laajemmin länsimaisten korkean elintason maiden ongelmana.⁴⁴ Eli hyvinvointivaltio ei aiheuttanut moraalisia tai muita ongelmia, kunhan vaan pidettiin huolta, että sen kasvu ei haitannut kilpailukykyä.

Bohmanin aikana Ruotsin oikeisto muuttui selvästi uusliberaaliin suuntaan. Bohman hyökkäsi sosiaalidemokraattien hyvinvointivaltiota vastaan syyttämällä sitä "uudesta turvattomuudesta" ja puhui "uudesta individualismista". Oikeiston politiikan täytti yksilö, ja maailmankuva oli mustavalkoinen:

vastakkain olivat yksilö ja kollektiivi. Mitään muita vaihtoehtoja ei tarjottu. Jollei ollut valmis tunnustamaan kokoomuspuolueen vaalimaa yksilönvapautta, oli kollektiivisen sosialismin asialla.

Kuitenkin kun varsinainen ”uusliberaali” rynnäkö 1980-luvun alkupuolella tapahtui, oli puolueen sanoma muuttunut uusliberaalista konservatiivisempaan suuntaan. Tosin monelta kriitikolta tämä jäi näkemättä, ja puoluetta syytettiin nimenomaan uusliberalismista, kun puolue uusi ohjelmansa vuosina 1983–84. Kuitenkin nyt vastakkain eivät taistelleet yksilö ja kollektiivi vaan valtio ja yhteiskunta. Staffan Burenstam-Linderin johtama ohjelmatoimikunta halusi korvata hyvinvointivaltion hyvinvointiyhteiskunnalla. Lopullisessa ohjelmassa se ei saanut tahtoaan läpi siinä mielessä, että hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan välinen vastakkainasettelu häivytettiin näkyvistä, mutta se tuli ohjelmassa selväksi, että kokoomuspuolue nimitti ihannettaan hyvinvointiyhteiskunnaksi.

Kuten todettua ohjelmaehdotuksen ja Staffan Burenstam-Linderin kirjan *Den hjärtlösa välfärdsstaten* keskeinen sanoma oli se, että hyvinvointivaltio ei voinut eikä saanut korvata perheen merkitystä rakkauden, hoivan ja turvan antajana. Ilman perhettä ihminen ei voinut hyvin. *Stig-Björn Ljunggren* on kuvannut ruotsalaisen oikeiston perhekäsityksen muutosta siten, että ensin se oli ruotsalaisen kansankokonaisuuden peruspilari, sitten se nähtiin ruotsalaisen hyvinvointivaltion keskeisenä edunsaajana, ja nyt kolmannessa vaiheessa se nähtiin luonnollisena instituutiona täyttämään yksilön yhteisöllisyyden tarpeen.⁴⁵

Totta kai uudessa ohjelmassa vallalla oli voimakas yksilön painottaminen, ja perheen määrittelykin lähti yksilöstä ja hänen tarpeistaan. Mutta mukana oli myös voimakas moraalinen puolensa. Kun aikaisemmin sosiaalidemokraattista politiikkaa syytettiin yksilön vapauden polkemisesta, korkeista veroista ja holhoamisesta, nyt näiden painotusten rinnalle tuotiin myös moraalisia argumentteja ja väitettiin, että hyvinvointivaltio hämärsi ihmisten ja erityisesti nuorten moraalialia. Vain vastuu kasvattaisi ihmi-

sistä kansalaisia, jotka pystyisivät erottamaan oikean väärästä.

Esimerkiksi kun Ulf Adelson kuvaili kokoomuspuolueen politiikkaa vuoden 1985 hyvinvointiseminaarissa, hänen ensimmäinen ja painavin teesinsä sosiaalidemokraattista hyvinvointivaltiota vastaan oli moraalinen heikkeneminen. Ruotsin kansaa uhkasi paitsi uusavuttomuus myös yksilön vastuun katoamisen kautta moraalinen rappio. Adelsonin peruskritiikki tuntuu nyt kohdistuvan enemmän liberaaliin politiikkaan kuin sosiaalidemokraattisen valtion totaalisuuteen. Konservatiivista sanomaa alleviivasi entisestään se, että Adelsonin seuraava teesi korosti perheen merkitystä hyvinvoinnin tuottajana ja neljäs teesi muita turvaverkkoja kuin valtiota – eli perhettä ja kansalaisyhteiskuntaa – sosiaalisen turvallisuuden takaajana. Ainoastaan kaksi teesiä viidestä oli selvästi uusliberalistista alkuperää. Kolmannessa kohdassa Adelson vaati, että taloudellista kasvua ei saanut tukahduttaa keskittymällä liiaksi tulonjakoon ja viimeiseksi hän huomautti, että valinnanvapaus kuului hyvinvointiin.⁴⁶

Ruotsin oikeiston linja oli siis itse asiassa enemmän konservatiivista kuin uusliberaalia. Keskeinen huolenaihe oli yksilön vastuun ja velvollisuuden katoaminen ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Kritiikki kohdistettiin niin löyhäkätiseen sosiaaliturvaan

37. (1984) *Kokoomuksen sosiaalipoliittinen ohjelma*, Mänttä, 6–7, 11–12.

38. Kansallisen Kokoomuksen puoluekokouksen ptk., 9.12.1978, liitteet 12 ja 13, PTA.

39. Ks. esim. Harri Holkeri (1977) *Itsenäisiä ajatuksia*, Jyväskylä: Kirjayhtymä, 72–73; Pentti Sillantaus (1978) *Suomi suoritusstilassa*, Jyväskylä: Gummerus, 23–42.

40. Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmän ptk, 3.3.1977, liite B–2§ ja 15.9.1977, liite B–2§, PTA.

41. Jukka Pekkarinen & Juhana Vartiainen (1995) *Suomen talouspolitiikan pitkä linja*, Juva: WSOY, 167–169.

42. Ks. esim. *Nykypäivä*, 11/9177 ”Toiveiden tynnyri”, 12/1977 ”Lähiajan tavoitteet kirjattava uudelleen”.

43. (1979) *Kansallisen Kokoomuksen tavoitteet 1980-luvun politiikassa*, Helsinki, 6–7, 46.

44. Päiviö Hetemäki & Eero Tuomainen (1979) *Entä nyt, Suomi?* Helsinki: Tammi, 78.

45. Stig-Björn Ljunggren (1992) *Folkhemskapitalismen. Högers programutveckling under efterkrigstiden*, Eskilstuna: Tiden, 352.

46. Ulf Adelsons anförande på välfärdsseminarium 4/12 1985, Moderata Samlingspartiets arkiv del II, B 5 A : 1, RA.

kuin kurin puutteesta kärsineeseen kouluun. Rangaistusjärjestelmän osalta yksilön vastuun katoamisesta viestitti se, että rikoksista ei seurannut kunnan rangaistusta. Kokoomuspuolueen mielestä koko ruotsalainen yhteiskunta oli ajautumassa moraalien hämärtyminen tilaan sosiaalidemokraattien johdolla.⁴⁷

Miksi Ruotsissa oikeisto ei lähtenyt Suomen oikeiston tapaan nationalistiseen konsensukseen, tai vaihtoehtoisesti, miksi se ei valinnut puhdasta uusliberalismia vaan sen lisäksi uuskonservatismiin perhearvot ja yksilön vastuun korostamisen? Tietenkään uusliberalismi on tuskin missään esiintynyt täysin puhtaassa muodossa vaan se on saanut rinnalleen konservatiivisia painotuksia. Tässä suhteessa Ruotsinkaan kehitys ei ole poikkeava.

Vastaus saattaa löytyä ideaalisen perusyksikön koosta. Jos verrataan suomalaisen konsensus-konservatismiin, ruotsalaisen oikeiston ideaaliyksikkö oli huomattavasti pienempi. Suomessa perusyksikkö oli kansakunta, Ruotsissa se oli yksilö ja hänen lähipiirinsä – tai kuten myöhemmin 1990-luvulla ruotsalaisen oikeiston ohjelmissa puhuttiin ”pienestä maailmasta” (*den lilla världen*) ”ison maailman” (*den stora världen*) vastakohtana.⁴⁸

Sama mittakaava voidaan ulottaa myös yritys-elämään. Suomen konservatismiin suurimmat taloudelliset sankarit olivat suuret vientiyritykset, suurteollisuus. Sen sijaan Ruotsissa työnantajajärjestön johtoon 1970-luvun puolivälissä valitti Curt Nicolini oli nimenomaan mies pienyritysten mieleen. Nämä olivat olleet huolissaan työnantajajärjestön liiallisesta kompromissi- ja neuvoteluhalukkuudesta esimerkiksi palkansaajarahastokysymyksessä, ja siksi Nicolinin järkähtämätöntä ja kompromissikielteistä linjaa tervehdittiin tyytyväisyydellä.⁴⁹

Suhteessa strategiavalintaan ideologioilla on myös merkitystä. Integraatiivisen nationalismin linja ei oikeastaan voi muuta tehdä kuin sopeutua vallitsevaan tilanteeseen tai yrittää itse muokata yhteiskuntaa konsensushakuisesti. Yhteiskuntaa vastaan hyökkääminen – ”veneiden keikuttaminen” – olisi vastoin sen ideologista pääta-

voitetta, joka on yhteiskunnallisen harmonian ja sitä kautta voimakkaan kansakunnan luominen. Sen sijaan römpeläinen uus-konservatismi ei oikein voi muuta tehdä kuin lähteä vastahyökkäykseen ”moraalisen rappion” pysäyttämiseksi, ainakaan jos oltiin samanlaisessa tilanteessa kuin Ruotsissa, jossa sosiaalidemokraattien yksinvalta sai jatkaa jälleen 1980-luvulla. Oikeiston oli oltava ankkuri, jonka piti pitää huolta siitä, että ruotsalainen yhteiskunta ei mennyt enää vasemmalle.

Yksi keskeinen varteenotettava hypoteesi on se, että maiden sisäinen tilanne – erityisesti kommunismin erilainen asema – on vaikuttanut maiden oikeistopuolueiden strategia- ja aatekehitykseen. Strategiavaihtoehdot ja niihin kytkeytyneet ideologiset lähtökohdat heijastelevat maiden sisäpoliittisia taustatekijöitä. Integraatiivinen nationalismi on luonteeltaan säilyttävää: kansakunnan elinvoima oli riippuvainen sen sisäisestä harmoniasta ja siksi liiallisen aggressiivinen politiikka olisi vain heikentänyt kansankokonaisuuden yhtenäisyyttä.

Kun Suomessa kommunismin asema oli Ruotsia vahvempi, oli ymmärrettävää, että Suomen oikeisto oli ylipäänsä kiinnostuneempi harmonian säilyttämisestä kuin Ruotsin oikeisto, joka päinvastoin näki ruotsalaisen yhteiskunnan vallitsevan harmonian haittaavan sen omia etuja ja aatteellisia lähtökohdita. Ruotsalaisen oikeiston politiikka oli luonteeltaan ”vallankumouksellista”. Sosiaalidemokratian ylivalta oli saanut ruotsalaisen oikeiston kokemaan olevansa alistetussa asemassa. Siksi se saattoi myös helpommin samaistua alistettuihin, ”pieneen ihmiseen”. Siitä tuli retorisella tasolla pienten yksikköjen – yksilön, perheen ja pienyritysten – puolestapuhuja suurien kokonaisuuksia vastaan. Suomen oikeisto oli puolestaan suurten yksikköjen – kansakunnan ja suurteollisuuden – puolue. Huomatakoon, että tämä ero pätee siis lähinnä retorisella tasolla.

Konservatismiin ja liberalismiin avioliitto – kaksi versiota

Kun vertaillaan Suomen ja Ruotsin kokoomuspuolueita 1970- ja 1980-luvuilla, ensim-

mäinen havainto on se, että kummassakin puolueessa esiintyi sekä liberalismia että konservatismia. Kummankin puolueen nuorisjärjestöt omaksuivat yksilökeskeisen ideologian: Suomessa sosiaaliliberalismin ja Ruotsissa uusliberalismin. Vanhemmat sukupolvet olivat sen sijaan konservatiiveja. Mutta tässäkin oli eroja siten, että Suomessa oltiin nationalistisesti suuntautuneita, kun puolestaan Ruotsissa puolustettiin perhettä ja moraalisia arvoja, eli normeja. Kummassakin tapauksessa liberalismi tuki konservatismia ja päinvastoin: sosiaaliliberalismi taloudellista nationalismia ja uskonservatismi uusliberalismia.

Kummassakin maassa nuorten liberalismissa ja vanhempien konservatismeissa oli yksi keskeinen yhtäläisyys: suhde valtioon. Ruotsissa sekä nuorten uusliberalismi että vanhojen uskonservatismi näki valtion toiminnan omien tavoitteidensa suurimpana vihollisena. Nuoret kavahtivat yksilöön kohdistunutta holhousta, ja uskonservatiivit väittivät hyvinvointivaltion heikentävän ihmisen luonnollista sosiaalista verkostoa – eli perhettä – ja heikentävän siten normien kunnioitusta, koska parhaiten yhteiskunnallinen vastuu ja normit opittiin perheissä. Kuri ja järjestys höltyi sosiaalidemokraattisen kaiken sallivan hyvinvointivaltion puitteissa.

Suomessa valtio oli sen sijaan hyvässä huudossa niin nuorten liberaalien kuin vanhempien konservatiivienkin keskuudessa; siinä kun nuoret pitivät valtiota yksilöllisyyden edistäjänä markkinoiden mielivaltaa vastaan, vanhempi polvi ja teollisuuden edustajat pitivät valtiota liittolaisena yhteiskunnallisen harmonian luomisessa ja erityisesti kansainvälisen kilpailukykyyn edistämiseksi. Tavallaan 1970-luvun konsensushenkiselle oikeistolle valtio ja suomalainen yhteiskunta olivat varsinaisia perusyksiköitä, jotka kilpailivat eloonjäämisestä ja hyvinvoinnista kansainvälisillä markkinoilla.

1970- ja 1980-luvun suomalainen oikeisto nojautui siis hyvin pitkälle integratiivisen nationalismin näkemykseen kansankonaisuudesta, jonka tuli olla ulospäin voimakas pärjätäkseen kansainvälisessä kilpailussa. Vuoden 1906 suomalaisen puolueen

ohjelma oli tyyppiesimerkki tämänlaisesta ajattelusta, jossa sosiaalipolitiikan avulla pyrittiin vähentämään luokkaristiriitoja, lisäämään sitä kautta harmoniaa ja yhdistämään kansa Venäjän uhkaa vastaan.⁵⁰ 1900-luvun alussa integratiivinen nationalismi oli vielä selkeästi militaristista ja voimapolitiikkaa, mutta 1970-luvulla siitä oli tullut taloudellinen määre. Suomen ajateltiin olevan kaikille yhteinen osakeyhtiö.

Porvarillisen ideologian suunnaksi oli tullut teknokraattinen lähestymistapa, joka otti kansallisen kilpailukykyyn tavoitteen itsestäänselvyytenä, minkä puolesta kaikkien oli oltava valmis uhrauksiin. Mielellään uhrauksia vaadittiin ”tavalliselta kansalta”, mutta myös oikeiston oli oltava valmis ideologiseen joustavuuteen kansallisen kilpailukykyyn nimissä. Toki Suomenkaan oikeisto ei ollut valmis menemään niin voimakkaaseen hyvinvointivaltion kasvuun kuin vaikkapa Ruotsissa, mutta valtiota ei kuitenkaan nähty yksiselitteisen pahana kuten useimmiten Ruotsissa.

Jos Suomessa valtio oli kokoomuslaisten liberaalien ja konservatiivien liittolainen, Ruotsissa asia oli päinvastoin. Kokoomuspuolueen nuorisjärjestö oli ottanut tiukan uusliberalistisen linjan lähes kaikissa kysymyksissä, ja sen linja lähenikin jo anarkismia. Valtio edusti ruotsalaisille oikeistonuorille yksipuolisesti holhousta, josta oli päästävä eroon. Tämä koski talouspolitiikan lisäksi myös muita politiikan lohkoja, esimer-

47. Ks. esim. *Svensk Tidskrift*, 1/1981, ”Superi mot välfärdssamhället”; ”Den enskildes rättstrygghet – mindre lag och mera ordning 1976”, Moderata Samlingspartiets arkiv del II, B 3 : 7, RA; ”Ökad rättstrygghet 1979.” Moderata Samlingspartiets arkiv del II, B 3 : 9, RA; Pressmeddelande 29.10.1977, Moderata Samlingspartiets arkiv del II, B 5 C : 4, RA; Pressmeddelande: 8.5.1982 ”Återupprätta familjen”, Moderata Samlingspartiets arkiv del II, B 5 C : 16, RA; *Medborgaren*, 11/1981, ”Det kan vara dags att tala om det självlklara”; *Medborgaren*, 8–9/1982, ”Även rättstryggheten är en familje fråga”.

48. (1993) *Handlingsprogram*, Moderata Samlingspartiet, Ystad, 41–43.

49. Olof Ehrenkrona (1991) *Nicolin. En svensk historia*, 2. uppl., Göteborg: Timbro, 256–257.

50. Seikko Eskola (1962) ’Sosiaalipolitiikka suomalaisen puolueen ohjelmassa v. 1906’, teoksessa Mauno Jokipii (toim.) *Historica I*, Pieksämäki: Studia Historica Jyväskyläensia I, 401.

kiksi konservatiiveille niin rakkaita moraalikysymyksiä.

Myös vanhemmille kokoomuspuolueen edustajille, joita saattoi kutsua mieluummin konservatiiveiksi, valtio oli paha asia, mutta hieman eri tavalla: moderni sosiaalidemokratia oli tehnyt valtiosta kaiken hyväksyvän laitoksen, joka edisti sosiaalipolitiikallaan perheiden hajoamista ja perheen auktoriteetin häviämistä. Normien kunnioitus oli hävinnyt, koska valtio ole mennyt perheen edelle yhteiskunnan perusyksikönä.

Mielenkiintoista on se, että suomalaiset oikeistolaiset olivat römpkeläisillä linjoilla 1950-luvulla mutta tuntuvat luopuneen siitä 1960-luvulla.⁵¹ Sen sijaan Ruotsissa oikeisto alkaa kallistua tälle linjalle 1970- ja 1980-luvuilla. Kuten aiemmin on todettu, Suomen maatalousvaltaisuus ja erityisesti porvariston harrastama talonpoikien ihailu sopivat mainiosti Röpken ihanneyksikköön, omavaraiseen perheeseen.

Sen sijaan ruotsalaisten kääntyminen konservatiivisväritteisen kommunitaristityyppisen kritiikin kannalle 1980-luvun alkupuolella, jää hieman arvoitukseksi. Yksinkertaisin vastaus lienee se, että todellisuudessa ruotsalaisen oikeiston linja oli uusliberalistinen ja että puolue vain höysti uusliberalismiaan uskuskonservatiivisilla argumenteilla. Tämä pitääkin osittain paikkansa. Monet keskeiset poliitikot vanhemmasta sukupolvestakin on paremmin luokiteltavissa liberaaleiksi kuin konservatiiveiksi. Näistä tunnetuin on luonnollisestikin Gösta Bohman, mutta yllättäen mm. Gunnar Heckscheristä kuoriutui esiin kunnan uusliberaali 1970-luvulla.⁵² Yllättävää tämä oli nimenomaan sen tähden, että hän oli 1960-luvun alussa tullut puheenjohtajaksi tilanteessa, jossa oikeisto oli kokenut suur-tappion ajaessaan uusliberaalista politiikkaa: valtionmenojen karsimista, verojen alentamista ja vapauden lisäämistä ruotsalaisessa yhteiskunnassa. Heckscherin tehtäväksi oli jäänyt tästä suuntauksesta erottautuminen ja sosiaalidemokraattiseen hyvinvointivaltioon sopeutuminen.⁵³

Ruotsalaisen oikeiston uskuskonservatismi ei kuitenkaan ollut pelkästään uusliberalis-

min kylkiäinen, vaan osa laajempaa kritiikkiä sosiaalidemokraattien vallankäyttöä ja sosiaalidemokraattista yhteiskuntaa kohtaan. Uuskonservatismiin syynä ei ollut siis uusliberalismi, vaan näiden aatteiden omaksumisen syy oli yhteinen: sosiaalidemokraattien vuosikymmenien hegemonia ja sosiaalidemokratian läpätunkema yhteiskunta. Ruotsissa kokoomuspuolueen arvot olivat tavallaan vallankumouksellisia, tai ainakin vastavallankumouksellisia.

Sanomattakin on selvää, että Suomessa vastaavaa hegemonista perinnettä ei ole ollut,⁵⁴ ja siten syytä vastaavanlaiseen perinpohjaiseen ja vallankumoukselliseen kulttuurikritiikkiin ei löytynyt. Suomessa kokoomus koki olevansa yhteiskunnan säilyttävä voima, joka joutui uhrautumaan isänmaan vuoksi. Kokoomuslainen 1970-luvun laman innoittama ”uusliberalistinen” talouskritiikkikin käytti hyväkseen samaa uhrautumisen teemaa, jossa suomalaisen yhteiskunnan jäsenten oli uhrauduttava yhteisen hyvän edessä.

Toki Ruotsissakin samansuuntaista argumentaatiota esiintyi, ja ruotsalaisen oikeiston alkuperäinen asenne vielä 1970-luvulla oli sellainen, että vaikka oikeisto arvostelikin ruotsalaista yhteiskuntaa, se kuitenkin piti sitä pohjimmiltaan hyvänä. Vatsakohtana tälle oli 1970-luvun marxilaispainotteinen vasemmisto, joka piti porvarillista yhteiskuntaa lähtökohtaisesti pahana ja tuhoon tuomittuna. Mutta 1980-luvun alussa oikeiston harrastama ruotsalaisen yhteiskunnan kritiikki olikin jo kokonaisvaltaisempaa ja luonteeltaan vallankumouksellisempaa. Oikeistosta oli tullut systeemikriittinen.

Viimekädessä sosiaalidemokraattien hegemoninen asema selittää pitkälle maiden oikeistojen erilaiset linjat. Työnantajien asenteiden merkitystä ei voi korostaa liikaa. Ilman sitä, että Ruotsin työnantajat siirtyivät aatteellisesti selvästi uusliberaaliin suuntaan ja strategisesti vastahyökkäykseen 1970-luvulla,⁵⁵ ei voi ymmärtää myöskään ruotsalaisen kokoomuspuolueen politiikan muutosta Bohmanin aikana ja sen jälkeen. Suomessa sen sijaan linjana oli konsensus, eikä sen puitteisiin sopinut repivä uuslibe-

ralistinen tai uuskonservatiivinen hyvinvointivaltio-kritiikki.

Valtio ideologisena jakajana

Kun tarkastellaan Suomen ja Ruotsin oikeistopuolueiden aatteellista kehitystä, suunta tuntuu olevan selvä: yleisesti ottaen konservatiivisesta suuntauksesta on kuljettu kohti liberalismia. Tätä puoltaa jo sekin, että kummassakin maassa nuorisjärjestöt ovat omaksuneet 1970-luvulta lähtien varsin tyylihuhtaan liberalismiin ideologiakseen. Kummassakin maassa vanhempi sukupolvi on harrastanut myös konservatismia, mutta sukupolvien logiikan mukaan suunta on selvä: pois kollektivistisesta konservatismista kohti liberalismia.

Kuitenkin konservatismillakin on sijansa puolueissa, ja konservatismi ja liberalismi on monessa tapauksessa elänyt jonkinlaisia rauhanomaista ja tiedostamatonta rinnakkaiseloa. Tosin esimerkiksi Suomen kokoomuksen nuorten keskuudessa ollaan oltu hyvinkin tiedostavia oman ideologian periaatteista, eikä heiltä ole jäänyt huomaamatta oman puolueen konservatiivisuus. Mutta yleisesti ottaen suurilta joukoilta on saattanut jäädä huomaamatta puolueen aatteellinen kaksinaisuus.

Esimerkiksi Suomen kokoomuksen perhepolitiikassa monelle lienee ollut se ja sama, onko perhepoliittisten satsausten lisäämistä perusteltu väestöpolitiikalla vai yksilön valinnanmahdollisuuksien lisäämisellä. Useimmat lienevät valmiita allekirjoittamaan kummankin argumentin perheiden tukemiseksi. Taustalla on kuitenkin ollut myös – ja jotkut voisivat väittää, että ennen kaikkea – saada kannatusta lapsiperheiden ja nuorten keskuudesta. Samoin Ruotsissakaan uuskonservatiivisten ja uusliberalististen argumenttien kesken ei ole tehty suurta eroa. Tärkeintä on ollut, että sosiaalidemokraattiselle holhoukselle ja moraalittomuudelle on luettu madonluvat.

Valtio tuntuu olevan se ratkaiseva tekijä, joka erottaa Suomen ja Ruotsin oikeistot toisistaan. Merkittävä selittävä tälle löytyy maiden erilaisesta hegemonisesta perinteestä. Suomessa porvariston tavoitteet on otettu huomioon talouspolitiikkaa muotoiltaes-

sa paremmin kuin Ruotsissa. Suomen koko toisen maailmansodan jälkeistä talouspolitiikkaa on hallinnut ns. kilpailukykyprojekti. Sitä ei keksitty vasta 1970-luvun öljykriisin yhteydessä, vaikka jotkut tutkijat ovatkin näin ounastelleet.⁵⁶ Suomessa oikeiston hegemoninen vastustaja onkin ollut Kekkonen, kommunismi ja Neuvostoliitto. Tässä taistelussa talous- ja sosiaalipolitiikalla ei ole ollut keskeistä asemaa; ei silloin kun on vastustettu Kekkoa, eikä silloin kun hänen valta-asemaansa ja ulkopoliittiseen linjaansa on yritetty sopeuttaa.

Perinteisesti Suomea ja Ruotsia on pidetty kulttuurisesti samanlaisina maina. Kummankin maan kulttuurin on sanottu suhtautuvan myönteisesti valtioon ja julkiseen valtaan. Tässä suhteessa on yllättävää ruotsalaisen oikeiston valtion vastaisuus. Sosiaalidemokraattinen hegemonia selittää varmaankin suuren osan siitä, mutta samalla herää kysymys, ovatko Suomen ja Ruotsin kulttuurit sittenkään aivan niin samanlaisia kuin usein oletetaan.

Kysymykseen ei kenties pysty vastaamaan tyhjentävästi, mutta yksi osaselittäjä jo edellä esitettyjen lisäksi saattaa löytyä maiden erilaisesta historiallisesta taustasta, mitä tulee kansakunnan muodostamiseen. Suomessa kansakuntaa on rakennettu aktiivisesti ja alhaalta ylöspäin. Snellmanilainen ajattelu on läpitukenut suomalaisen kulttuurin. Siinä valtio ei ole kenenkään

51. Ks. Smolander (2000) 119–120, 184–200.

52. Gunnar Heckscher (1979) *Större utrymme för individen*, Stockholm: Moderata Samlingspartiet Informationsavdelningen, 1979.

53. Ks. Smolander (2000) 200–203.

54. Ks. Pekka Kosonen (1998) *Pohjoismaiset mallit murroksessa*, Tampere: Vastapaino, 91–92. Kosonen puhuu Suomen yhteydessä hegemonisesta porvarillisesta toimintatavasta, joka on hallinnut suomalaista hyvinvointivaltiota. Tämä tarkoittaa kuitenkin enemmän itsestäänselvänä otettua ajatus- ja toimintatapaa kuin päämäärähakuista strategiaa. Eikä se tarkoita poliittista hegemonia, sillä hyvinvointivaltion kasvukaudella Suomea hallitsi pääasiassa punamulta.

55. Työnantajien poliittisesta vaikuttamisesta 1970-luvulla ks. Bo Stråth (1998) *Mellan två fonder. LO och den svenska modellen*, Uddevalla: Atlas, 207–242.

56. Kosonen (1998) 123; vrt. Jari Heinonen (1990) *Pienviljelijäprojektistä sosiaalivaltioon. Näkökulma suomalaisen sosiaalipolitiikan syntyyn, kehitykseen ja murrokseen 1800-luvulta nykypäivään*, Tampere: Acta Universitatis Tamperensis A: 302, 238–239.

vihollinen, vaan pikemminkin kansallisen kulttuurin ja olemassaolon perusta. Tätä ajatusta on voimistanut muun muassa talvisota, joka osoitti kaikille, jollei se ollut jo ennestään selvää, että Suomen itsenäisyys ja olemassaolo eivät olleet itsestäänselvyksiä. Tämä saattaisi olla yksi syy, miksi Suomen oikeistossa valtioon ei ole suhtauduttu yhtä karsaasti kuin Ruotsissa, jossa valtiolla ei ole ollut samanlaista kansalliseen turvallisuuteen liittyntä tehtävää useaan sataan vuoteen.

Kokemus pienen maan olemisen ehdoista, on ollut siten Suomessa erilainen kuin Ruotsissa, joka oli pitkään eurooppalainen suurvalta, ja sen jälkeen siitä tuli vielä mo-

raallinen suurvalta. Suomalaiseen maailmankuvaan kuuluu voimakkaammin ajatus eloonjäämisestä ja sen välttämättömyydestä; sen takia kjelléniläinen pienvaltionationalismi sopii mainiosti suomalaiseen ajatteluun, tai ainakin paremmin kuin Ruotsiin.

Kun siis pistetään yhteen edellä mainitut kaksi tekijää, eli sosiaalidemokraattien hegemoninen asema Ruotsissa ja suomalainen naturalistinen kuva pienvaltioiden asemasta, saadaan jo varsin kattava selitys sille, miksi suomalaisen ja ruotsalaisen oikeistojen käsitykset valtiosta ja sen hyvydestä eroavat niin fundamentaalisesti toisistaan. Kyse on siis viime kädessä erilaisesta historiallisesta kokemusmaailmasta. ■